

Razstave

"Ali jih lahko še rešimo? – Konservacija in restavracija pisne dediščine", Maribor 2005, 106 strani

Vzporedno z razstavo "ALI JIH LAHKO ŠE REŠIMO? – Konservacija in restavracija pisne dediščine", ki so jo pripravili kolegi iz Štajerskega deželne arhiva v Gradcu, je bila izdana tudi knjižica z istimenskim naslovom. Izvirnik v nemškem jeziku je namenjen predvsem ustvarjalcem arhivskega gradiva, saj je arhivsko gradivo možno ohraniti in uporabljati samo, če je ob prevzemu v arhiv v dobrem materialnem stanju. S tega stališča se prične varstvo arhivskega gradiva že pri ustvarjalcu.

V Pokrajinskem arhivu Maribor smo se odločili, da bomo poleg razstave v slovenski jezik prevedli in za izdajo pripravili tudi omenjeno publikacijo, ki prinaša celo vrsto koristnih navodil v zvezi z materialnim varstvom različnih vrst arhivskega gradiva. Če je razstava posegla v osrednji del materialnega varovanja gradiva v arhivih, pa se pričujoča publikacija ukvarja tudi z nekaterimi drugimi vidiki varovanja. Varovati namreč ni potrebno samo arhivskega gradiva, ampak tudi zdravje zaposlenih, ki delajo z gradivom. Zaradi tega so v publikaciji predstavljene tudi teme, kot so higiena, plesni in s tem povezani medicinski vidiki.

Ingrid Hödl, vodja restavratorske delavnice Štajerskega deželne arhiva, se v prvem prispevku ukvarja s plesnijo. O plesni kot materialnem škodljivcu v arhivih, knjižnicah in muzejih pričajo že številne razprave. Pri tem je potrebno upoštevati, da zaradi plesni ni ogroženo samo gradivo, temveč je lahko resno ogroženo tudi zdravje. Zato je natančno poznavanje plesni kot vira problema toliko pomembnejše, saj lahko z razumnim ravnanjem zmanjšamo na minimum tako materialno škodo, kakor tudi zdravstveno tveganje. Tako se avtorica v svojem prispevku najprej ukvarja s vprašanjem, kaj je plesen ter z življenjskim okoljem plesni. V nadaljevanju prispevka obravnava posamezne faze razmnoževanja, od faze prilagajanja do faze odmiranja ter posamezne fizikalne faktorje, ki vplivajo na razvoj plesni. Pri tem ne pozablja na poškodbe, ki jih na arhivskem gradivu povzročajo plesni. V zadnjem delu svojega prispevka pa obravnava zdravstvena tveganja, povezana z glivami.

Ista avtorica v naslednjem prispevku predstavlja higienski paket Štajerskega deželne arhiva v desetih točkah. Prvi članek o higienskem paketu zaščitnih ukrepov za vse delavce arhiva je avtorica objavila že leta 1990 v *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*. Od takrat dalje omenjeni higienski paket sprti dopolnjujejo in optimirajo z novimi ukrepi. Odločilno je bilo dejstvo, da je pri arhivskih delavcih

vedno pogosteje prihajalo do zdravstvenih težave, ki so bile posledica dela z arhivskim gradivom. Te so se pokazale predvsem kot pljučne in kožne težave. Ugotovljeni simptomi so bili zbadanje v pljučih in srbenje kože, bronhialne težave, napadi kihanja, splošna utrujenost ter vedno pogostejše infekcije in alergije. V mnogih domačih in tujih arhivih, knjižnicah in muzejih so delavci zaradi slabih pogojev hrambe arhivskega gradiva in trajnega kontakta z gradivom, okuženim z glivami, plesnimi in bakterijami, močno izpostavljeni dejavnikom, ki lahko ogrozijo njihovo zdravje. Izdelava namenskih higienskih ukrepov za arhivske, bibliotekarske in muzejske delavce je poleg izboljšanja skladiščnih pogojev verjetno najvažnejši in najobetvanejši preventivni ukrep proti glivičnim obolenjem. Tako avtorica v prispevku podrobneje opisuje posamezne varnostne ukrepe kot so dezinfekcija rok, uporaba papirnatih brisač, uporaba zaščitnih mask za usta in nos, uporaba delovnih oblačil, zaščita kože, površinska dezinfekcija, dezinfekcijska razpršila za delovne mize, redni zdravstveni pregledi, izogibanje lončnicam v arhivskih prostorih in pravilno konzumiranje hrane in pijače ter uporabo kozmetike na delovnem mestu.

Temu sledi prispevek Marianne Wassermann-Neuhold, medicinske izvedenke Deželne sanitarne direkcije in članice komisije za zaščito zaposlenih v deželni upravi dežele Štajerske. V svojem prispevku se avtorica osredotoča predvsem na zdravstvene vidike medicine dela. Pri tem podrobneje predstavlja okužbe in alergije, ki jih povzročajo plesni ter mikotoksikoze. V prispevku podaja tudi nasvete, kaj storiti za preprečevanje obolenj, ki jih povzročajo glive. Na koncu prispevka pa podaja še pozitivno zakonodajo in predpise s področja varstva pri delu, ki so v veljavi v deželi Štajerski.

Avtorica četrtega prispevka v publikacije je ponovno Ingrid Hödl, ki v tem prispevku predstavlja poškodbe pisnih virov ter preventivne ukrepe in konservacijo gradiva. Optimalni skladiščni pogoji so prvi pogoj za ohranjanje našega zgodovinskega knjižnega in spisovnega gradiva. Tako avtorica najprej podaja nekaj osnovnih definicij, nato pa predstavlja pravilno pot arhivskega gradiva od sprejema do skladišča, pripravo in zaščito razstavnih eksponatov in zunanje in notranje škode. Podaja tudi navodila za preprečevanje plesni ter bakterij na arhivskem gradivu ter preventivne ukrepe v neklimatiziranih skladiščih, splošne smernice in ukrepe pri akutni okuženosti s plesnijo, navodila za čiščenje in dezinfekcijo ter splošne smernice in ukrepe pri akutnih poškodbah na pisnem gradivu, ki jih povzroča voda. Temu pa sledijo še nasveti za pravilno skladiščenje in uporabo arhivskega gradiva.

Peter Wiesflecker, vodja oddelka za posebne zbirke in notranjo arhivsko službo v svojem prispevku predstavlja zgodovino gradiva Štajerskega deželne arhiva iz Gradca med drugo svetovno vojno in v prvih povojnih letih. Štajerski deželni arhiv, nekoč in še danes največji med avstrijskimi deželnimi arhivi, je v času druge svetovne vojne in prvih povojnih letih hranil okoli 23.000 tekočih metrov arhivskega gradiva, med katerim je bilo 100.000 fasciklov spisov, 30.000 vezanega gradiva, več kot 60.000 listin in prepisov listin, 12.000 zemljevidov in načrtov ter okoli 6.000 krajinskih slik. Že novembra 1941 je vodstvo arhiva sprejelo prve ukrepe za varovanje arhivskega gradiva. Najdragocenejše primerke so začasno spravili na druge lokacije. Avtor v svojem prispevku opisuje predvsem veliko škodo, ki je nastala na gradivu, ki je bilo shranjeno na gradu Stadl ob Rabi. K arhivskemu gradivu, ki je bilo preseljeno na Stadl, so sodili del pokrajinskega fonda, veliki deli splošne zbirke listin in jožefinskega katastra, diplome, rodovniki, zemljevidi in načrti pa tudi arhiv nadvojvode Janeza, ki ga je leta 1921 s pridržanjem lastninske pravice Štajerskemu deželnemu arhivu predal Johann grof Meran, vnuk nadvojvode Janeza.

Avtor v prispevku izredno slikovito prikazuje stanje gradiva, ki se je nahajalo v Stadlu. Piše takole: "V času sovjetske zasedbe je bilo nadzorovanje arhivskega gradiva na oddaljenih lokacijah nemogoče, in šele ko so Sovjete zamenjali Angleži, so prispele do Gradca prve vesti o opustošenju arhivskega gradiva, shranjenega na gradu Stadl. Med delavci arhiva, ki jih je vodstvo arhiva avgusta 1945 poslalo na Stadl, da bi rešili opustošeno arhivsko gradivo, je bil tudi mladi prostovoljec Reinhold Aigner, ki je v svojih dnevniških zapisih čez nekaj desetletij impresivno prikazal stanje na gradu, kakršno je čakalo arhivske delavce. 11. [avgust]: ... Popoldne odkrijem v kleti kupe arhivskega gradiva, tj. zmes kravjih iztrebkov, konjskih iztrebkov, gnilega sena, gnile slame, cunj, smeti, ostankov in odpadkov vseh vrst; vse to naloženo na plast človeških iztrebkov ... največ je že popolnoma strohnelo, del pa je premočen, umazan – vse skoraj napol uničeno in izgubljeno. Arhivsko gradivo: arhiv Nadvojvode Janeza; fascikli, knjige, spisi in del stare zbirke listin, pečati in pergamenti, kar še obstaja, je v stanju, ki napoveduje skoraj gotovo nadaljnje razpadanje. Tudi arhivsko gradivo, ki je še ostalo v skladiščnih prostorih, je bilo pomešano in razmetano. V Stadlu je bilo v času uničenja gradiva nastanjenih okoli 1.500 sovjetskih vojakov. Da bi zanje dobili čim več prostora, so spraznili tudi skladiščne prostore v prvem nadstropju gradu. Tri dni so zažigali spise in knjige. Arhiv Nadvojvode Janez, številne listine, diplome in rodovnike so spravili v kletne prostore, ki so jih uporabljali kot latrine. Nekatere listine in spise so pometali skozi okna, kjer so bili prepuščeni vetru in vremenu. Vseeno sta Popelka in Aigner iz kleti rešila 100 listin in precej dnevnikov nadvojvode Janeza. Vse ostalo je bilo nepopravljivo uničeno. Drugi kletni prostor je služil kot gnojišče. Prostor je bil skoraj tri metre visoko napolnjen s konjskimi iztrebki, slamo in

senom. Spodaj so našli še precej fasciklov in nekaj zabojev. Ko so sobo izpraznili, so našli še okoli 800 listin in številne spise iz arhiva Nadvojvode Janeza. Med najdenim arhivskim gradivom so največjo škodo utrpele diplome in rodovniki, katerih dobršen del je že strohnel."

Omenjenim prispevkom sledi v nadaljevanju predstavitev strokovnih delavnic, ki delujejo v okviru Štajerskega deželne arhiva v Gradcu. Elke Hammer-Luza, vodja oddelka za osebne in privatne fonde ter oddelka za materialno varstvo arhivskega gradiva, predstavlja v svojem prispevku restavratorsko delavnico Štajerskega deželne arhiva v Gradcu, ki sodi po količini konserviranega in restavriranega gradiva na letni ravni med najuspešnejše delavnice v srednji Evropi in njen zgodovinski razvoj. Heinz Prosser, vodja knjigoveške delavnice, pa bralcem predstavlja tematiko restavriranja knjižnih vezav, poškodbe knjig in njihove vzroke ter posamezne restavratorske postopke.

Zadnje poglavje v publikaciji je namenjeno fotografijam v arhivih, muzejih in zbirkah. Avtor prispevka Heinrich Kranzelbinder, vodja oddelka za reproduciranje in konvertiranje medijev, nam v svojem prispevku najprej podaja pregled različnih fotografskih postopkov in tehnik, nato govori o trajnosti fotografskih materialov, preprečevanju škode in konservatorskih ukrepov ter o digitalizaciji kot konservativnem ukrepu.

Nedvomno lahko ugotovimo, da publikacija predstavlja odličen pripomoček na področju materialnega varstva arhivskega gradiva, ne samo za arhiviste, temveč tudi za ustvarjalce arhivskega gradiva.

Zdenka Semlič Rajh

"Ali jih lahko še rešimo? – Konservacija in restavracija pisne dediščine". Razstava Pokrajinskega arhiva Maribor, Maribor 2005

Pokrajinski arhiv Maribor že vrsto let tesno sodeluje s Štajerskim deželnim arhivom v Gradcu, kar je pripeljalo tudi do tega, da so se delavci Pokrajinskega arhiva Maribor junija 2004 udeležili celodnevnega seminarja, ki so ga izvedli delavci Štajerskega deželne arhiva. Ta seminar pa je vključeval tudi razstavo z naslovom "Ali jih lahko še rešimo? – Konservacija in restavracija pisne dediščine". Že v času seminarja se je porodila ideja, da bi razstavo in seminar, vključno s spremljajočo publikacijo predstavili kot gostujočo razstavo tudi širši slovenski javnosti. Ideja je bila realizirana v mesecu aprilu 2005, ko je bila razstava prvič predstavljena slovenski javnosti na posvetovanju o vsebinskih in tehničnih problemih klasičnega in elektronskega arhiviranja "Radenci 2005" od 6. – 8. aprila, nato pa je bila prenesena v razstavišče Pokrajinskega arhiva Maribor, kjer je bila na ogled od 15. aprila do 16. maja 2005.